

وظایف تربیتی خانواده

از دیدگاه تربیت و روان شناسی اسلامی

سید محمد شفیعی مارندرانی

سر شناسه	: شفیعی مازندرانی، محمد، ۱۳۲۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: وظایف تربیتی خانواده از دیدگاه تربیت و روان‌شناسی اسلامی / محمد شفیعی مازندرانی.
مشخصات نشر	: تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۹۵ ص:؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
شابک	: 978-964-476-242-0
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا.
یادداشت	: واژه‌نامه.
موضوع	: اسلام و خانواده
موضوع	: زناشویی (اسلام)
موضوع	: روابط زن و مرد -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
ناسه افزوده	: دفتر نشر فرهنگ اسلامی
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۸۸ عو/ش/۱۷/BP۲۳۰
رده‌بندی دهی	: ۲۹۷/۴۸۳۱
شماره ثبت‌نشر ملی	: ۱۹۵۲۷۴۶

وظایف تربیتی خانواده از دیدگاه تربیت و روان‌شناسی اسلامی

تألیف: حجت الاسلام دکتر سیدمحمد شفیعی مازندرانی

ویراستار: غلامرضا امامی

چاپ چهارم: ۱۳۹۸

این کتاب در ۱۰۰۰ نسخه در چاپخانه عروج، لیتوگرافی و چاپ و صحافی شد.

شابک: ۰ - ۲۴۲ - ۴۷۶ - ۹۶۴ - ۹۷۸

بها: ۲۵۰۰۰ تومان

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

دفتر مرکزی: پاسداران، میدان هروی، خیابان شهید افتخاریان، کوچه مریم

تلفن: ۲۲۹۴۰۵۴ - ۲۲۹۳۶۱۴ - ۲۲۹۴۰۵۴
نمبر: ۲۲۹۵۶۴۰۱ کد پستی: ۱۶۶۹۷۴۷۴۱۴

مدیریت پخش و توزیع: تهران، خیابان فردوسی جنوبی، روبه‌روی فروشگاه شهر و روستا، بن‌بست هنر، بن‌بست

اول، پلاک ۵ و ۴ - تلفن: ۳۳۱۱۲۱۰۰ - ۳۳۱۱۴۲۸۸

فروشگاه‌ها و مراکز پخش

■ فروشگاه شماره یک: تلفن: ۶۶۴۶۹۶۸۵

■ فروشگاه شماره دو: تلفن: ۳۳۱۱۴۲۸۸

■ فروشگاه شماره سه: تلفن: ۲۲۸۵۵۱۶۴

■ فروشگاه مشهد: تلفن: ۲ - ۳۲۲۱۴۸۳۱ - ۵۱

■ نشانی الکترونیک: www.daftarnashr.com پست الکترونیک: print@dnfpub.com

■ پیامک: ۳۰۰۰۴۸۵۰

خواهشمند است نظرات خود را درباره این کتاب با ذکر نام آن به صورت پیامک ارسال فرمایید.

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

فهرست

پیشگفتار	۱
فصل اول: معیارهای انتخاب همسر	۷
۱. کفو بودن	۸
۲. شگاک نبودن	۱۰
۳. اصالت خانوادگی	۱۰
۴. غیر فامیل	۱۱
۵. تام‌العیار	۱۲
۶. تمایل قلبی	۱۳
۷. باکره بودن	۱۴
۸. پاک‌دامنی	۱۵
۹. خردمند و خیراندیش	۱۵
۱۰. زیبایی و جمال	۱۶
۱۱. خنده‌رو و خوش‌خو	۱۸
۱۲. سنگین وزن نبودن	۱۸

۱۳. پرهیز از می‌گساری..... ۱۹
۱۴. فسق و فساد اخلاقی..... ۲۱
- تأثیر زن بر شوهر و فرزند..... ۲۲
- نتیجه:..... ۲۴

فصل دوم: وظایف شوهر..... ۲۵

۱. نسی (ره سر) (رفق و مدارا)..... ۲۶
۲. مسازردن همسر..... ۲۷
- کیفیت تأسیب زن..... ۲۸
۳. خوش‌خویی در خانه..... ۳۰
۴. حضور در کنار خانواده (فیزیکی و مدیریتی)..... ۳۱
۵. خدمت‌گزاری..... ۳۲
- پاداش همکاری شوهر با همسر خود در منزل..... ۳۳
۶. اطاعت غیر مجاز از زن..... ۳۶
- نتیجه:..... ۳۸

فصل سوم: وظایف زن..... ۳۹

۱. شوهرداری، جهاد در راه خدا..... ۳۹
- امتیازی برای همسران..... ۴۰
۲. دارا بودن روحیه فرمانبری و تواضع عاشقانه..... ۴۲
۳. بردباری و تحمل مرارت‌های زندگی..... ۴۳
۴. خدمت‌گزاری..... ۴۳
- پاداش خانه‌داری..... ۴۴

- فاطمه عليها السلام در خانه ۴۴
- سرّ تسبیحات حضرت فاطمه عليها السلام ۴۵
۵. اطاعت خداپسند ۴۷
۶. نیکی به پدر و مادر شوهر ۴۹
۷. آشوری ۵۱
۸. حفظ حرمت شوهر ۵۱
۹. سپاس گزاین ۵۳
۱۰. لذت رساندن ۵۵
- نتیجه: ۵۶
- فصل چهارم: وظایف خانواده پدر از دید فرزندان ۵۷
- دوران هفت سال اول ۵۷
۱. اغذیه زائو ۵۸
۲. غذای نوزاد ۵۸
- شیر مادر ۶۹
- گزارشی از یک پژوهش علمی درباره شیر مادر ۷۱
- دانستنی‌هایی درباره شیر مادر ۷۲
- دیدگاه برخی از صاحب‌نظران ۷۴
- دیدگاه ابن‌سینا ۷۴
- دیدگاه غزالی ۷۶
- دیدگاه ژان ژاک روسو ۷۶
۳. گرفتن کام کودک با تربت سیدالشهدا عليه السلام ۷۹
۴. گفتن اذان و اقامه در گوش نوزاد ۷۹

۵. پذیرش کودک ۸۰

در محضر امام صادق علیه السلام ۸۱

۶. نام نیک ۸۲

اهمیت انتخاب نام شایسته ۸۳

تهاجم فرهنگی اسلامی ۸۵

۷. ختنه کردن ۸۵

۸. ولیمه تولد ۸۶

۹. وسیدن و نوازش کردن ۸۶

۱۰. تخم‌آبر به کودک ۸۷

۱۱. بازی کودک ۸۹

بردباری در برابر شوخی‌های کودک ۹۱

توجه به اظهار نظر مسنی کودکان ۹۱

۱۲. همبازی شدن با کودک ۹۳

پژوهشی نوین ۹۵

۱۳. آموزش سطحی و تدریجی به کودک ۹۹

دو پنجره در مغز انسان ۱۰۱

نقش مغز در فراگیری زبان جدید در دوران بزرگسالی ۱۰۱

به کودکان شیرخوار کلمه نیاموزید ۱۰۲

صداهاى نامفهوم نوزادان ۱۰۳

۱۴. آموزش برخی از موازین بهداشتی ۱۰۳

۱۵. وفای به عهد ۱۰۶

فصل پنجم: وظایف خانواده در دوران هفت سال دوم فرزند ۱۰۹

۱. همسویی حکیمانه ۱۱۰

۲. آموزش آداب اجتماعی..... ۱۱۱
۳. آموزش علم و ادب..... ۱۱۲
۴. پرورش هنری..... ۱۱۸
۵. دقت در انتخاب دوستان و همبازی‌ها..... ۱۱۹
۶. بیخ و تحسین سازنده..... ۱۲۱
۷. پیریز از توجه نابهنگام به غریزه جنسی کودک..... ۱۲۲
۸. پرورش فطرت مذهبی و اخلاقی کودک..... ۱۲۴
- الف) حله ممل..... ۱۲۸
- ب) آشنایی با اسامی آسمانی..... ۱۲۸
- ج) آشنایی با دین..... ۱۲۹
۹. پرورش روحیه جرات و جسارت حکیمانه..... ۱۳۰
- صاحب نظران چه می‌گویند..... ۱۳۰
- ریموندیج..... ۱۳۰
- ژان ژاک روسو..... ۱۳۱
- مراحل تربیتی روسو..... ۱۳۳
- فصل ششم: وظایف خانواده در دوران هفت‌سالگی سوم..... ۱۳۷
۱. توجه به مسؤلیت‌پذیری کودک..... ۱۳۷
- به‌کارگیری جوانان..... ۱۳۹
۲. دین‌آموزی..... ۱۴۲
۳. کار و کارآزمایی..... ۱۴۴
۴. آموزش علوم و مهارت‌ها..... ۱۴۵
- آزادی در انتخاب رشته و گزینش مهارت‌ها و فنون..... ۱۴۷

۵. ازدواج ۱۴۸
- تأثیر ازدواج ۱۵۱
- تأثیر ازدواج از نظر ویل دورانت ۱۵۲
- داستان جالب ۱۵۴
- کیفر سنگ اندازی در امر ازدواج جوانان ۱۵۴
- ملاک ازدواج ۱۵۵
- اهمیت عشق در امر ازدواج ۱۵۷
- عروسی ۱۵۸
- عروسی فدا و سفاک ۱۵۹
- راز تأخیر در ازدواج ۱۶۲
۶. آشنایی با اسوه‌ها و تهرانات ۱۶۳
- دیدگاه ژان ژاک روسو ۱۶۵
- راه‌های غیرمتعارف ۱۶۸
۱. هم‌جنس‌گرایی ۱۶۹
- آثار سوء هم‌جنس‌گرایی ۱۷۰
- بعضی از آثار منفی ۱۷۱
- الف) دگرگونی در طبیعت آدمی ۱۷۱
- ب) نزول عذاب ۱۷۲
- ج) رسوایی ۱۷۲
- د) لعن و نفرین الهی ۱۷۴
۲. عمل جنسی با حیوانات ۱۷۵
۳. خودارضایی (استمناء) ۱۷۶
- هشدار کانت ۱۷۸

۱۷۹	۴. مساحفه
۱۸۱	توبه
۱۸۱	۵. آمیزش غیرمتعارف با همسر
۱۸۶	کلام آخر
۱۸۹	منابع و آخذ

www.ketab.ir

پیشگفتار

انسان در آینه آخرین پژوهش‌ها و تحقیقات علمی جهان ما، «موجود ناشناخته»^۱ نامیده شده است. البته این لقب به خاطر وجود راز و رمز بی شماری است که در ابعاد مختلف «فیزیولوژیک» وجود انسان نهفته شده است. و اگر اسرار ناشناخته روحی و پسیکولوژی وجود آدمی را نیز بر آن بیفزاییم، بر ناشناختگی وجود انسان تأکید بیشتری خواهد شد.

* * *

انسان در قرآن در آیات مختلف، مورد توجه قرار گرفته. افزون بر آن سوره‌ای به نام «انسان» نیز در قرآن کریم به چشم می‌خورد و همین مسأله پایه تأکید بیشتری بر توجه به «انسان‌شناسی» می‌باشد.

* * *

در جهان آفرینش، انسان تنها موجودی است که همهٔ آفریده‌ها به خاطر او آفرینش یافته است.

پروردگار حکیم فقط پس از آفرینش انسان به خویش آفرین گفت: ﴿فَتَبَارَكَ اللَّهُ

۱. از نوشته‌های الکسیس کارل اندیشمند فرانسوی و برنده جایزه علمی نوبل

أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ ﴿۱﴾ و نیز تنها در حق انسان فرمود: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾ ﴿۲﴾ این آیات نشانه عظمت وجود و اهمیت انسان است.

* * *

پروردگار حکیم در باب هویت وجودی انسان می‌فرماید: ما او را به دو راه آشنا ساختیم تا طبق اراده خود راه شکران را در پیش گیرد یا راه کفران را برگزیند. ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾ ﴿۳﴾

همچنین می‌فرماید: ﴿وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ﴾ ﴿۴﴾ ما او را به دو راه (خیر و شر) آشنا ساختیم چنانکه در سوره شمس پس از سوگندهای متعدد می‌فرماید: ﴿فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا﴾ «در راه فحور و تقوا را به او شناسانیدیم».

البته پرورش و به‌کارآوردن انسان، با وجود این همه راز و رمز و اسرار نهفته در سرشت او کار آسانی نیست. بی‌شک یگانه چیزی که در این میدان بیش از سایر عوامل تأثیرگذار، در او مؤثر می‌باشد «پرورش صحیح» و «تربیت اسلامی» است. کتاب حاضر در پی ارائه رهنمودهای لازم در این باره است.

* * *

در جهان آفرینش، انسان، یگانه موجودی است که به تربیت کامل نیاز دارد؛^۶ جوانه‌های رشد نیافته فراوانی در درون انسان وجود دارد که برای رشد آن جوانه‌ها، نیازمند تربیت است. انسان، استعدادها و زمینه‌های بالقوه بسیاری دارد که فقط در پرتو تربیت، می‌توانند شکوفا شوند؛ در حالی که استعدادهای حیوان و گیاه، به‌گونه‌ای جبری و غریزی و بی‌نیاز به تربیت، شکوفا می‌شود.

۱. مؤمنون، آیه ۱۴.

۲. اسراء، آیه ۷۰.

۳. انسان، آیه ۳.

۴. بلد، آیه ۱۰.

۵. فجر، آیه ۱۰.

۶. رک: کانت، تعلیم و تربیت، ص ۱۰۸.

انسان برای تربیت خود، به مرتبی، برنامه و قوانین تربیتی نیاز دارد. و بی‌شک برترین نظام‌ها و کامل‌ترین برنامه‌های تربیتی به منظور سالم‌سازی نسل، فقط در آئین اسلام یافت می‌شود. امام محمد باقر علیه السلام فرمودند:

«شَرْقًا أَوْ غَرْبًا فَوَاللَّهِ لَا تَجِدَانِ عِلْمًا صَاحِحًا إِلَّا شَيْئًا حَرَجَ مِنْ عِنْدِنَا أَهْلِ الْبَيْتِ».^۱

به همه جا جهان سفر کنید، به شرق و غرب گیتی گام نهدید، دانش استوار و حقیقت‌بینی جز آنچه از ما اهل بیت دریافت می‌کنید، نخواهید یافت.

دشوارترین عمل در زندگی آدمی، تربیت فرزند است. بر این اساس تربیت فرزند را باید مهمترین عمل دانست. از آنجا که اسلام در خانواده به مادر مسؤولیت تأمین مخارج زندگی را واجب نکرد تا از بافرزند بیشتر بدان همت گمارد. تربیت فرآیندی است که حصول آن به عوامل فراوانی بستگی دارد که مهمترین آنها عبارت‌اند از:

الف: توانمندی و موفقیت مرتبی و تربیت‌گر

ب: کارایی ابزار و اسباب تربیت

ج: رهنمودها و دستورالعمل‌های تربیتی کامل و موفق

د: زمینه‌ها و آمادگی‌های لازم در مرتبی

ه: (تربیت‌پذیر) فراهم بودن زمینه‌های مناسب زیست محیطی و اجتماعی

نکته اساسی قابل توجه آن است تربیت پذیری آدمی از حیث مناسب‌ترین

فرصت همان است که در نگاه اسلامی سه مرحله هفت سال اول، هفت سال دوم و

هفت سال سوم گویای آن است و در فرصت‌های دیگر از درجه آن کاسته می‌گردد و

سخن معروف رسول بزرگوار اسلام: «اطلبوا العلم من المهد الى اللحد» بدان اشاره

دارد از این حیث بدست می‌آید که نوعی تربیت پذیری در آدمی تا پایان عمر آدمی در آدمی وجود دارد بر این اساس «عبرت‌گیری» و «پندپذیری» آدمی، در همه احوالات زندگی آدمی وجود دارد.

گفتنی است که این کتاب، درصدد ارائه دیدگاه اسلام در زمینه سالم‌سازی نسل است. و در باب اهمیت اسلام به این مسأله توجه به سیره امام سجاد علیه السلام ضروری است. در احادیث آمده است:

عَنْ زَيْنِ الْعَابِدِينَ عليه السلام إِذَا بُشِّرَ بِوَلَدٍ لَا يَسْأَلُ: أَدَكَرَ هُوَ أَمْ أَنْثَى، حَتَّى يَسْأَلَ: سَوِيٌّ؟ فَإِذَا كَانَ سَوِيًّا قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَخْلُقْ مِنِّي خَلْقًا سُوءًا.

هرگاه فرزندی در خانه امام سجاد علیه السلام تولد می‌یافت، آن حضرت پیش از آن که پرسد کودک پسر است یا دختر، می‌پرسید: آیا کودک سالم است؟ هنگامی که روشن می‌شد که فرزند سالم است، می‌گفت: خدا را سپاس که فرزندی ناقص و ناتمام در خانه‌ام، به دنیا نیامده است.

تفاوت اساسی:

نکته قابل ذکر آن است که:

الف: تربیت انسان، یک مسأله مورد نظر همه ملل جهان است.
ب: در همه ملل، شیوه‌ها و رهنمودهای مختلفی در باب تحقق تربیت انسان وجود دارد، آنچه تفاوت اساسی تربیت اسلامی (تربیت بر مبنای روان‌شناسی و تربیت الهی) با تربیت غیر آن را تشکیل می‌دهد «انسان‌شناسی» آنان می‌باشد. در انسان‌شناسی ملل جهان، انسان، «وجودی این سوئی» دارد و باید تربیت شود تا

بتواند بهتر از این جهان لذت ببرد ولی در «انسان‌شناسی و حیانی» که مورد نظر اسلام و قرآن آن است: انسان، وجودی «این سوئی و دگر سوئی» دارد. زندگی انسان، با مرگ تمام نمی‌شود لذا تربیت انسان باید بگونه‌ای صورت پذیرد و آدمی بگونه‌ای تربیت شود که همواره به زندگی اینجا و به زندگی آینده در سرای پس از مرگ بیندیشد. آسانی که دارای چنین نگرشی باشد با انسانی که فقط به همین زندگی گذرا می‌اندیشد، تفاوت اساسی دارد، زیرا دنیا در نگاه انسان اسلامی «مزرعه» است (الدنيا مزرعة الآخرة) ولی دنیا در نظر انسان تربیت شده در تربیت غیر الهی، یک جایگاه نهائی دارد که مرگ خاتمه می‌یابد بنابراین میوه نهایی تربیت اسلامی با میوه نهایی تربیت غیر الهی (مادی) کاملاً با یکدیگر متفاوت‌اند، بر این اساس نمی‌توان گفت که: مقوله تربیت در حقیقت یکی است و میوه نیز آن یکی می‌باشد. آری: هنگامی می‌تواند به چنین ادعائی پرداخت که در سراسر جهان نظام اسلامی یعنی «نظام و حیانی» مورد انتظار جهان ربانی و حیانی موعود عالم که یک حکومت فراگیر و جهانی است استقرار یابد به امید آن: **رَبِّهِمْ أَعِزَّ اللَّهُمَّ عَجِّلْ فَرَجَهُ وَ سَهِّلْ مَخْرَجَهُ وَ انصُرْنَا بِهِ نَصراً عَزِيزاً.**

توجه: در عرصه تربیت اسلامی که بر اساس روانشناسی الهی استوار است اولین مرحله تربیت، مرحله ازدواج نیست یعنی تربیت آدمی با ازدواج آنان نمی‌شود بلکه سالیانی پیش از ازدواج شروع می‌شود ولی مرحله ازدواج، مرحله‌ای بسیار سرنوشت‌ساز و تعیین‌کننده است یعنی اگر فرزند شایسته‌ای را در نسل خود انتظار داریم باید در مرحله ازدواج دقت‌های لازم را به کار بندیم که لازم است دقت فراوانی در باب انتخاب همسر (اعم از شوهر و همسر) صورت پذیرد و مسائل موروثی و ژنتیک آنان مورد توجه اکید قرار گیرند یعنی پسری که با دختری می‌خواهد ازدواج کند کمی به عقب برگردد و او را از حیث وراثت و ژنتیک نیز مورد ارزیابی قرار دهد و بنگرد که مادر فرزند فردای او چه کسی است و همچنین برعکس، یعنی دختر نیز

بنگردد که پدر فرزند فردای او چه کسی است و مرحله دوم، همان انتقال صحیح نطفه، به رحم همسر است که آداب ویژه خود را دارد و مرحله سوم مرحله نگاه‌داری صحیح کودک در دوران جنینی اوست و مرحله چهارم، همان است که در روانشناسی امروز تا حدی مورد توجه قرار دارد که متأسفانه بسیار ابتدایی و ناقص است و در این باره باید به همنمودهای تربیتی اسلام توجه کرد. به گونه‌ای که از این مهم و پاره‌ای از این تفهیم را در این مجموعه، می‌خوانید.

بر این اساس، در این مجموعه برآنیم تا رهنمودها و دستورالعمل‌های مورد نیاز جامعه اسلامی را از منظر «کتاب و سنت» بیان کنیم درباره سالم‌سازی نسل و پرورش انسان. نص آن اسلام را از میان آیات قرآنی و روایات و دیدگاه‌های اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام استخراج کرده و به تشنگان زلال حقیقت، به ویژه به نسل جوان کشور، تقدیم کنیم، باد که مقبول درگاه آنان افتد. ان شاء الله - والسلام

حوزه علمیه قم

سید محمد شفیعی مازندرانی

۱۳۸۶/۱۱/۰۷